

Typy portfolií a jejich využití ve výuce

RNDr. Jana Straková, Kladno

- Jaké jsou typy portfolií a jaké jsou mezi nimi rozdíly?
- Jak využít portfolií k hodnocení žáků?
- Jak vést žáka k přemýšlení o jeho práci?
- Jak monitorovat pokrok žáků?
- K čemu se používají prezentační portfolia?

C
1.12

Co se dozvíte:

V poslední době jsou učitelé vyzýváni k tomu, aby nahradili tradiční způsoby hodnocení jinými formami, aby se více než na známkování zaměřili na poskytování zpětné vazby a aby nejen hodnotili faktické vědomosti žáka, ale snažili se postihnout širší spektrum výsledků vzdělávání. V této souvislosti se často hovoří o portfoliu. S jeho používáním v českých školách však zatím nejsou velké zkušenosti. Tento příspěvek čerpá ze zkušeností kolegů v Austrálii a ve Spojených státech.

obsah	strana
1. Úvod	3
2. Pracovní portfolio	3
2.1 Rozhovor nad portfoliem	4
2.2 Představení portfolia	5
2.3 Doklady o sebehodnocení žáků	6
2.4 Záznamy	8
3. Hodnoticí portfolio	9
3.1 Vazba mezi součástmi portfolia a cíli vzdělávání	9
3.2 Hodnocení obsahu portfolia	10
4. Prezentační portfolio	12

C**1.12**

1. Úvod

Portfolia jsou podkladem pro hodnocení žáků v řadě různých situací. Používají se k monitorování práce a pokroku žáka v průběhu výuky i při rozhodování o jeho další vzdělávací dráze. Všechna portfolia bez ohledu na svůj účel vždy obsahují nějaké „doklady“ o žakově práci. Čím lépe tyto doklady vypovídají o vědomostech, dovednostech či porozumění v dané oblasti vzdělávání, tím lépe je lze využít při rozhodování o výsledcích žáka.

Co je to portfolio

Setkáváme se s několika typy portfolií. Liší se **účelem**, tedy zda mají primárně poskytovat zpětnou vazbu žákovi (formativní hodnocení), nebo zhodnotit jeho studijní výsledky či posoudit studijní předpoklady (sumativní hodnocení). Účelu je podřízen **obsah portfolia a výběr jeho složek**.

Portfolia, jejichž primárním účelem je poskytovat zpětnou vazbu, obsahují větší **množství různorodých materiálů**. Jejich **výběr žák sám určuje** nebo se na něm významně podílí.

C
1.12

Portfolia určená k sumativnímu hodnocení obsahují **několik nejlepších prací**, jejichž charakter je předepsán **učitelem nebo externí autoritou**.

Sumativní hodnocení

V tomto příspěvku jsou podrobněji popsány **tři typy portfolií**:

- ➔ **portfolio pracovní**, které je určeno výlučně k poskytování zpětné vazby
- ➔ **portfolio prezentační**, které posuzuje studijní výsledky žáka a jeho předpoklady k dalšímu studiu
- ➔ **portfolio hodnoticí**, které kombinuje oba účely

2. Pracovní portfolio

Pracovní portfolio umožňuje **monitorovat každodenní pokrok žáka** a reflektovat jeho práci. Zaměřuje se na sledování vývoje žakových vědomostí a dovedností a je využíváno k **formativním a diagnostickým účelům**. Je sice „vlastnictvím“ žáka, ale učitel je používá jako nedílnou součást výukového procesu. **Portfolio má žákovi umožnit jeho další rozvoj na základě reflexe vlastní práce**. Prostřednictvím portfolia se žák naučí sledovat, jak se rozvíjí jeho myšlení i jeho vědomosti a dovednosti. Učitel má portfolio umožnit sledovat žákův pokrok, hodnotit jej a dále usměrňovat. Pokud se učitel i žák naučí s portfoliem pracovat, získají základní nástroj k poskytování a získávání zpětné vazby. Formativní hodnocení však vyžaduje, aby žáci přijali zodpovědnost za své učení,

Pracovní portfolio

**Obsah
portfolia**

reflektovali svůj vývoj a snažili se zlepšovat své výsledky. To znamená, že učitel musí na žáka přenést část rozhodování týkajícího se výuky a hodnocení. Předpokladem je dobrá spolupráce mezi žákem a učitelem.

Pracovní portfolio často **obsahuje téměř vše, co žák v daném období udělal, a všechny informace, které o něm shromáždil jeho učitel**. Součástí pracovního portfolia bývá **seznam jeho součástí a dopis, ve kterém žák vysvětluje, proč zařadil jednotlivé práce**, respektive jaké jeho stránky (silné i slabé) mají dokumentovat. Dále zde jsou vybrané školní práce a domácí úkoly, doklady o hodnocení vlastní i skupinové práce, výstupy z projektů, deníky a záznamy četby, případně jiné činnosti. Do pracovního portfolia žáci zařazují i doklady o podnětech a výstupech, které se vztahují k mimoškolním aktivitám. Doklady mají podle charakteru práce nejen formu psaných nebo tištěných materiálů. Patří sem rovněž výrobky, audio- a videozáznamy a podobně.

C**1.12**

Portfolio je tedy velmi bohatým zdrojem informací o tom, co žák v daném předmětu dokázal. Důležité je, že umožňuje sledovat nejen žákovy výsledky, ale i postupy, které používá, a tak monitorovat, zda žák v daném předmětu dosahuje pokroku.

2.1 Rozhovor nad portfoliem

Nejdůležitějším momentem spolupráce mezi žákem a učitelem je **pravidelný rozhovor** nad žakovým portfoliem. Cílem rozhovoru je podpořit žákovu reflexi vlastní práce a dát mu návod, jak naplánovat další postup, který povede k co nejefektivnějšímu rozvoji jeho schopností a dovedností v daném předmětu.

**Doplňující
otázky pro
učitele**

Cílem rozhovoru je dále postupovat. Při rozhovoru by iniciativa měla zůstat na straně žáka. Učitel klade doplňující otázky:

- ➔ Výběr a organizace materiálů: **Jak jsi uspořádal portfolio? Proč jsi ho uspořádal tímto způsobem? Na základě jakého kritéria jsi rozhodoval o zařazení materiálů do dílčích částí portfolia?**
- ➔ Dovednosti a postupy. Žáci jsou nuceni přemýšlet, jakou práci udělali a jak při ní postupovali.
- ➔ Rozhovor poskytuje příležitost stanovit cíle a priority: **Co chceš udělat dál? Co se chceš dál naučit?** Odpověď může být velmi jednoduchá: cílem dalšího období může být přečíst určitou knihu.

PŘÍKLADY OTÁZEK KLADENÝCH V ROZHOVORU NAD PORTFOLIEM Z MATEŘSKÉHO JAZYKA

Počáteční otázky	Navazující otázky
Jak často si pořizuješ záznamy o četbě a o své vlastní práci?	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Které z přečtených knih se ti nejvíce líbily? Proč? ➔ Co z toho, co jsi napsal, považuješ za nejlepší? Proč?
Řekni mi něco o této práci.	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Proč je pro tebe tato práce důležitá? ➔ Proč ses rozhodl napsat právě toto? ➔ Chceš mi to přečíst? ➔ Bylo pro tebe obtížné to napsat? ➔ Pomáhal ti s tím někdo?
Jaké jsi učinil pokroky ve čtení a psaní od doby, co jsme spolu naposledy hovořili?	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Řekni mi, co nového ses v oblasti čtení a psaní naučil od našeho posledního rozhovoru. ➔ Porovnej předchozí seznam přírůstků do portfolia s tím současným. Jaký je mezi nimi rozdíl? ➔ Četl jsi nějaké jiné knihy? ➔ Objevil jsi další autory, kteří tě zaujali? Čím tě zaujali?

Příklad

C
1.12

Tento příklad dobře ilustruje potenciál portfolia. Vede žáka k přemýšlení o jeho práci, o tom, co se mu podařilo nebo co je třeba zlepšit. Umožňuje stanovit individuální cíle a hledat cesty k jejich dosažení. Takové reflexi se žáci samozřejmě učí postupně od začátku školní docházky. Rozhovory nad portfolii jim ukazují, jak mají o své práci přemýšlet, jaké si mají klást otázky.

2.2 Představení portfolia

Mnozí učitelé vyžadují, aby reflexe žáka nad portfoliem byla formalizovaná. Chtějí, aby žák portfolio představil nebo aby komentoval některé jeho části. To žákům umožňuje se lépe soustředit a učitelé poskytuje východisko k dalšímu rozhovoru a hodnocení. **Tato prezentace může mít rovněž formu dopisu, který je součástí portfolia.**

PŘÍKLAD PŘEDSTAVENÍ PORTFOLIA UČITELI

Příklad

„Zvolila jsem do svého portfolia tyto ukázky, protože představují moji nejlepší a nejhorší práci.“

Test z matematiky, ve kterém jsem získala 45 %, jsem zařadila proto, že ukazuje, že mám v matematice určité problémy. Také ukazuje, že se občas zapomínám učit (ha, ha, ha).

Do druhé části jsem zařadila Osobní rozpočet, Jamesův projekt a Loterii. Tyto práce jsem udělala opravdu dobře. Ukazují, že projekty mi jdou daleko lépe, zejména ty kreativní. Také mě baví více než řešení běžných matematických úloh.“

C

1.12

2.3 Doklady o sebehodnocení žáků

Někteří učitelé sestavují pro pracovní portfolia formuláře nebo dotazníky, které žákům umožní hodnotit výsledky práce nebo postup při řešení důležitých úkolů. Takové formuláře tedy dokumentují, jak žák při řešení úloh postupuje.

PŘÍKLAD FORMULÁŘE PRO HODNOCENÍ STRATEGIÍ, KTERÉ ŽÁCI POUŽILI PŘI ŘEŠENÍ DANÉHO MATEMATICKÉHO PROBLÉMU VE SKUPINÁCH

Příklad

Přemýšlej o tom, jak jsi postupoval(a) při řešení úlohy, a zaškrtni odpovídající možnosti.

1. Vůbec jsem o použití strategií nepřemýšlel(a).
2. Použit strategie mě napadlo, ale dále už jsem o tom nepřemýšlel(a).
3. Podíval(a) jsem se do seznamu strategií, ale žádnou jsem nevyzkoušel(a).
4. Podíval(a) jsem se do seznamu strategií, jednu jsem vybral(a) a vyzkoušel(a).
5. Nepodíval(a) jsem se do seznamu, ale vzpomněl(a) jsem si na strategii, kterou jsem použil(a).
6. Použil(a) jsem nejméně jednu strategii, což mi pomohlo nelézt řešení.
7. Vyzkoušel(a) jsem následující strategie:
 - ➔ metoda pokusu a omylu
 - ➔ zaznamenání údajů do tabulky
 - ➔ zkoumání zákonitostí
 - ➔ vytvoření tříděného seznamu

- řešení jednoduššího problému
- postup pozpátku
- náčrt
- rovnice
- jiné

PŘÍKLAD FORMULÁŘE PRO HODNOCENÍ SKUPINOVÉ PRÁCE

Příklad

Vaše skupina:

- se navzájem poslouchala
- diskutovala o zadaném úkolu
- spolupracovala
- přicházela s dobrými nápady
- dokončila úkol

Co se dařilo?

Co by sis přál(a), aby fungovalo jinak?

C

1.12

PŘÍKLAD FORMULÁŘE PRO HODNOCENÍ PLÁNOVÁNÍ VE DVOJICÍCH

Příklad

Žáci měli za úkol promyslet strukturu příběhu a poté ho napsat. Svě úvahy a plány konzultovali s partnerem.

1. Co ses naučila(a) ve vyučovací hodině, která byla zaměřena na plánování písemného vyjádření?
2. Připadá ti užitečné plánovat, než začneš psát? Ano/Ne. Vysvětli.
3. Budeš nyní plánovat, než začneš psát?
4. Co ti nejvíc pomohlo, aby ses naučil, jak postupovat při plánování příběhu?
 - sledovat učitele, jak plánuje příběh
 - hovořit o nápadech s partnerem
 - plánovat společně s partnerem
5. Jak ti partner pomohl s plánováním?
6. Jak jsi pomohl(a) svému partnerovi?
7. Napiš, jak se ti líbilo pracovat s partnerem.

2.4 Záznamy

Hojně používanou součástí portfolia jsou záznamy o tom, co žáci přečetli, napsali či viděli. Učitel tak může sledovat čtenářské a tvůrčí aktivity žáků.

PŘÍKLAD ČTENÁŘSKÉHO ZÁZNAMU

Příklad

Začátek četby	Konec četby	Autor	Titul	Typ textu	Jiné informace
				novela, detektivka, komiks, literatura faktu, dokumentární film	Tento text jsem zvolil(a), protože Tento text jsem si půjčil(a) od Můj názor na text: Tento text bych doporučil(a) Jiné knihy od stejného autora/filmů od stejného režiséra Text jsem nedočel(a), protože Tento text mi připadal obtížný/jednoduchý, protože Když jsem narazil(a) na obtížnou část textu, tak jsem Dozvěděl(a) jsem se tuto novou skutečnost: (Podrobnější komentáře a postřehy mohou být součástí deníku.)

3. Hodnoticí portfolio

Toto portfolio slouží k hodnocení práce žáka. **Mělo by obsahovat nejen výslednou práci žáka, ale i informaci o tom, jak se tato práce vyvíjela.** Například v českém jazyce může kromě slohových prací obsahovat také koncepty a komentáře, které dokumentují jejich tvorbu. Na základě takových informací může učitel hodnotit, jak žák o své práci přemýšlí, jak ji plánuje, popřípadě jak ji zdokonaluje. **Součástí tohoto portfolia bývají i záznamy učitele.** Dokumentační portfolio má pro hodnocení žáka tím větší význam, čím víc jednotlivé práce „pokrývají“ cíle vzdělávání v daném předmětu a ukazují žákovy silné a slabé stránky. Základním předpokladem samozřejmě je, aby cílům vzdělávání odpovídaly výukové aktivity.

Hodnoticí portfolio

Hodnoticí portfolio obsahuje práce, které si vybral žák. Součástí práce s portfoliem zůstává i v tomto případě periodické sebehodnocení a reflexe vlastní práce. Obsahuje však i položky, které jsou společné portfoliím všech žáků, a tak umožňují porovnání jejich práce. Protože primárním účelem tohoto portfolia je hodnocení, **musí mít učitelé možnost zařadit do něj ty práce, které podle jejich názoru patřičně dokumentují výsledky žáků. Zároveň je ovšem důležité, aby i žáci mohli obsah portfolia ovlivnit.**

C

1.12

Někteří učitelé proto postupují tak, že vyzvou žáky, aby sestavili své portfolio a napsali, proč vybrali právě tyto svoje výsledky a co přesně mají dokumentovat. Učitel pak vybere další práce a označí je. Tento proces dává portfoliu formativní charakter. Podíl na výběru složek poskytuje žákům příležitost reflektovat svoji práci. Rozhodnutí, které společné prvky budou nejvhodnější a jak budou hodnoceny, zůstává na učiteli. Učitel také může rozhodnout o zařazení jiných informací, které jsou důležité pro porozumění vývoji žáka (například hodnocení ústního zkoušení nebo známek z písemných prací).

Tip

Portfolio tohoto typu může poskytnout žákům, učitelům i rodičům kontinuální a podrobnou informaci o procesu učení žáka a zároveň poskytuje obsáhlejší informace o jeho výsledcích i o vzdělávacím programu. **Tento přístup ponechává učiteli i žákovi kontrolu nad evaluačním procesem, ale zároveň umožňuje porovnání v rámci školy či regionu.** Důležité je, aby úlohy, které jsou zařazovány do hodnoticího portfolia, byly otevřené, aby žákům umožňovaly v dostatečné šíři demonstrovat jejich vědomosti a dovednosti.

3.1 Vazba mezi součástmi portfolia a cíli vzdělávání

Má-li být portfolio kvalitním podkladem pro hodnocení, musí vzdělávací aktivity a doklady o jejich výsledcích, které jsou součástí portfolia, odpovídat cílům vzdělávání.

UKÁZKA OČEKÁVANÝCH VÝSTUPŮ V MATEŘSKÉM JAZYCE V PRVNÍCH ROČNÍCÍCH ZÁKLADNÍ ŠKOLY V MELBOURNE A DOPORUČENÉ SOUČÁSTI PORTFOLIA, KTERÉ TYTO VÝSTUPY DOKUMENTUJÍ

Očekávané výstupy:	Složky portfolia:
porozumět tomu, jak je jazyk používán v běžných situacích ve třídě	neoficiální záznamy učitele o projevech žáků ve třídě v různých situacích
experimentovat s mluveným slovem ve skupině, ve třídě, individuálně, hrát role	audio- nebo videonahrávky dokumentující, jak si žáci počínají v situacích, které vyžadují naslouchání a odpovídání
komunikovat s učitelem, spolužáky a známými dospělými	záznamy o četbě žáků
naslouchat předčítání a samostatně číst různé typy textů, např. pohádky, obrázkové knihy, básně, písňové texty, věcné texty	audio- nebo videonahrávky z diskusí o četbě
pracovat s rýmem a rytmem, opakovat je	písemné práce žáků
osvojit si čtenářské návyky	průběžné záznamy o tom, v čem žáci chybují, včetně fotokopíí textů, které slouží ke zkoumání jejich čtenářských strategií
vytvářet vlastní texty s použitím vlastní zkušenosti, čtených i odposlouchaných textů a obrazových vjemů	
porozumět struktuře textů (včetně poznámek, seznamů, symbolů)	
používat psaný text za účelem sdělování	

C

1.12

3.2 Hodnocení obsahu portfolia

Hodnotící portfolia obsahují řadu různorodých dokladů o práci žáků. Proto učitelé k jejich hodnocení používají i různé metody.

Vzdělávací standardy/očekávané výstupy, které specifikují, co žáci mají umět, a kritéria, podle kterých jsou portfolia hodnocena, **musí být definovány předem.**

Ukázka kritérií, podle kterých učitelé v Kalifornii hodnotí úlohy, které jsou součástí matematického portfolia. Podle úrovně demonstrovaných dovedností jsou žáci přiřazováni k jedné ze čtyř úrovní (hodnoceni čtyřmi různými klasifikačními stupni):

Ukázka kritérií

Úroveň 4:

- Obsahuje úplnou odpověď s jasným, logickým, jednoznačným a uspořádaným zdůvodněním.
- Obsahuje jasný a jednoduchý náčrt (graf, diagram).
- Odpověď je formulována tak, aby efektivně a odpovídajícím způsobem sdělila řešení předem určenému publiku.
- Demonstruje porozumění matematickým myšlenkám a procesům, které jsou součástí úlohy.
- Rozpozná všechny důležité součásti úlohy.
- Obsahuje příklady a protipříklady.
- Řešení dokládá podstatnými argumenty.
- Řešení je vyčerpávající, přesahuje požadavky obsažené v zadání úlohy.

Úroveň 3:

- Obsahuje správnou odpověď s některými (ale ne všemi) výše uvedenými prvky.
- Vysvětluje méně uspořádaně, ne zcela úplně.
- Řešení nepřesahuje požadavky obsažené v zadání úlohy.

Úroveň 2:

- Obsahuje úplnou odpověď, ale vysvětlení je zmatené.
- Předkládané argumenty jsou neúplné.
- Obsahuje náčrt (graf, diagram), který je však nedostatečný nebo nejasný.
- Demonstruje porozumění matematickým myšlenkám, ale ty nejsou jasně vyjádřeny.

Úroveň 1:

- Chybějí některé části odpovědi.
- Obsahuje zásadní chyby.
- Používá chybné strategie.

C

1.12

Ministerstvo školství v Britské Kolumbii poskytuje učitelům následující škálu pro hodnocení přístupu žáků k výuce:

Přístup	Nesamostatný (0)	S pomocí učitele (1)	Samostatný (2)
Účastní se práce v hodině.			
Aktivně spolupracuje (sdílí myšlenky, nápady, aktivně zkouší nalézt řešení společného úkolu).			
Podporuje spolužáky (klade jim otázky, snaží se je zapojit do společné práce).			
Přijímá riziko (důvěřuje vlastním schopnostem).			
Nevzdává se (je vytrvalý).			

C**1.12**

4. Prezentační portfolio

Prezentační portfolio

Prezentačním portfoliem je **promyšlený soubor omezeného množství žákovských prací, jehož účelem je představit to nejlepší, co žák dokázal.** Na rozdíl od pracovních a dokumentačních portfolií, která obsahují i koncepty prací, dokumentující jak se práce vyvíjela, **prezentační portfolia obsahují pouze práce dokončené.** Prezentační portfolia se zpravidla využívají k závěrečnému hodnocení, k certifikaci nebo jako podklad pro přijímací řízení. Ve vzdělávacím systému v České republice se používají například v přijímacích řízeních na umělecké školy.

Pramen:

FOSTER, M, MASTERS, G.: *Assessment Resource Kit, Portfolios.* ACER, Melbourne, 1996.